

İKV DEĞERLENDİRME NOTU

KIBRIS MÜZAKERELERİNDE KRİTİK
DÖNEMEÇ: 2016'DA ÇÖZÜM MÜMKÜN MÜ?

Yeliz ŞAHİN
İKV Uzmanı

İKTİSADİ KALKINMA VAKFI

Kıbrıs Müzakerelerinde Kritik Dönemeç: 2016'da Çözüm Mümkün mü?

Genel Tespitler

- Kıbrıs'ta BM arabuluculuğunda Akıncı ile Anastasiadis arasında süren görüşmeler, Mayıs 2016'da birinci yılını doldurdu.
- Çözüm için en gerçekçi fırsat olarak nitelendirilen Annan Planı'ndan 12 yıl sonra ilk kez çözümün ulaşılabılır olduğu izlenimi hâkim.
- Son bir yıl içerisinde, Kıbrıs sorunun özünü oluşturan altı başlıktan güç paylaşımı ve yönetim, ekonomi, AB konuları ve mülkiyet olmak üzere dördünde önemli ilerlemeler sağlandığı belirtiliyor.
- Her ne kadar görüşmeler, Rum tarafındaki seçim süreci ve bir miktar da KKTC'deki hükümet değişikliği nedeniyle 2016'nın ilk yarısında hız kesse de, seçim sürecinin tamamlanmasıyla birlikte 17 Haziran 2016 itibarıyla yoğun görüşmelere geçildi.
- ABD Dışişleri Bakanı John Kerry'den BM Genel Sekreteri Ban Ki-moon'a, Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu'ndan Avrupa Komisyonu Başkanı Jean-Claude Juncker'e kadar çok sayıda siyasetçi, Kıbrıs'ta çözümün ulaşılabılır olduğu konusunda hemfikir.
- Müzakere sürecine paralel olarak güven artırıcı önlemler konusunda da önemli gelişmeler sağlandı.
- Güney Kıbrıs'ta 22 Mayıs 2016 tarihinde gerçekleşen seçimlere, düşük katılım oranı ve çözüme destek veren partilerin 2011 yılı seçimlerine kıyasla oy kaybetmeleri damga vurdu.
- Her ne kadar seçimlere damgasını vuran finansal kriz olsa da, seçim sonuçları olası çözüm planı referandumu için bir gösterge olarak alındığında, çözüme karşı olan yüzde 40 dolayında bir ret cephesinden söz edilebilir.
- Anastasiadis ile Akıncı arasında yaşanan kısa süreli davet krizi ve Anastasiadis'in, seçim sonuçlarının ortaya çıkardığı tablodan etkilendiğini gösterdi.
- Kıbrıs'taki mevcut fırsat penceresinin yakında kapanabileceği ihtimali, önümüzdeki altı ayın çözüm için kritik olacağına işaret ediyor.
- 2016 sonu anlaşmaya varılması için doğal bir son tarih olarak görülüyor.
- Müzakerelerin 2017 yılına sarkması halinde, Rum tarafında Şubat 2018'de öngörülen liderlik seçimleri takviminin görüşmeleri olumsuz etkilemesi muhtemel.

Kıbrıs'ta Mustafa Akıncı ile Nikos Anastasiadis arasında, federal çözüm için son çaba olarak görülen mevcut müzakere turunun 15 Mayıs 2015 tarihinde yeniden başlamasının üzerinden bir yıl geçti. Her iki tarafta da çözüm yanlısı iki liderin bulunması, müzakerelere ümit verici bir başlangıç yapılmasını sağladı. İki lider, müzakerelerin yeniden başlamasının yıl dönümü vesilesiyle yaptıkları ortak açıklamada, birtakım fikir ayrılıklarına ve zorluklara rağmen açık konuların aşılması için gerekli irade ve cesareti gösterme kararlılığına sahip olduklarını belirterek, Kıbrıs'ta 2016 yılında çözüm için çabalarını sürdürme sözü verdiler¹.

Yalnızca Avrupa'nın değil dünyanın en uzun süreli dondurulmuş ihtilaflarından biri olan ve Ada'ya akın eden BM temsilcilerinin sayısı nedeniyle adeta "diplomat mezarlığı" olarak ün salan Kıbrıs'ta Annan Planı'ndan - ve planın Rum tarafında reddedilmesini ve bir hafta sonra GKRY'nin AB'ye Ada'nın tamamını temsilen üye olmasını takip eden hüsrandan- 12 yıl sonra ilk kez çözüme bu kadar yaklaşıldığı izlenimi hâkim. Bu durum, farklı birçok dinamiğin bir araya gelmesinin sonucu. Her iki tarafta da çözüm yanlısı, ılımlı liderlerin bulunması, çözüm için gerekli siyasi iradenin bulunduğu şeklinde yorumlanıyor. Doğal kaynaklar; kısıtlı su kaynakları ve Ada'nın çevresinde keşfedilen doğalgaz da oldukça karmaşık Kıbrıs denkleminde her iki tarafın birlikte çalışmasını gerektiren faktörler arasında yer alıyor. Ada'nın çevresindeki hidrokarbon rezervlerinin Kıbrıs'ta çözüme varılmadan iki toplum ve Türkiye ile GKRY arasında kronik bir gerilim kaynağı haline geldiği görülüyor. Ada'nın çevresindeki hidrokarbonların Doğu Akdeniz havzasında İsrail ve Mısır sularındaki hidrokarbonlarla birleştirilerek bir boru hattıyla Türkiye üzerinden Avrupa'ya iletilmesi; Ada'nın ve bölgenin refahına, AB'nin enerji güvenliğine ve Türkiye'nin bir enerji merkezi olma hedeflerine büyük katkı sağlayabilecek potansiyele sahip. Bunların yanında, 2012 yılında bankacılık sistemini çöküşe sürükleyen finansal kriz nedeniyle Rum tarafının, olası çözüm sayesinde artacak yatırımları ve bölgenin en dinamik ekonomisi Türkiye pazarına erişim kazanmayı çözüm için önemli bir argüman olarak görmeye başladığı söylenebilir. Anavatan konumundaki iki ülke olan Türkiye ile Yunanistan'ın da yeniden birleşme müzakerelerine güçlü destek verdiği görülüyor. Tüm bu etkenlerin eşzamanlı olarak bir araya gelmesi, Kıbrıs'ta yeniden birleşme için umutları artırıyor.

Akıncı-Anastasiadis görüşmelerinin bir yıllık bilançosunu değerlendirecek olursak liderlerin 30, müzakerecilerin 100'den fazla, Yeşil Hattın her iki tarafındaki toplumların günlük hayatını kolaylaştırmayı ve muhtemel işbirliği alanlarını keşfetmeyi amaçlayan teknik komitelerin ise 650'yi aşkın görüşme gerçekleştirdiklerini görüyoruz. Her ne kadar görüşmeler, Rum tarafındaki seçim süreci ve bir miktar da KKTC'deki hükümet

¹ "15 May 2016 Joint Statement on the first anniversary of the talks between the Turkish Cypriot leader Mr. Mustafa Akıncı and the Greek Cypriot leader Mr. Nicos Anastasiades", *UN Cyprus Talks*, 15.05.2016, <http://162.243.184.203/2016/05/15/joint-statement-on-the-first-anniversary-of-the-talks-between-the-turkish-cypriot-leader-mr-mustafa-akinci-and-the-greek-cypriot-leader-mr-nicos-anastasiades/> Erişim Tarihi: 14.06.2016.

değişikliği nedeniyle 2016'nın ilk yarısında hız kesse de, seçim sürecinin tamamlanmasıyla birlikte 17 Haziran 2016 itibarıyla yoğun görüşmelere geçildi.

Son bir yıl içerisinde, Kıbrıs sorunun özünü oluşturan altı başlıktan güç paylaşımı ve yönetim, ekonomi, AB konuları ve mülkiyet olmak üzere dördünde önemli ilerlemeler sağlandığı belirtiliyor. Masadaki en zorlu ve hassas konular arasında bulunan mülkiyet başlığında da önemli yakınlaşmalar söz konusu. Öyle ki mülkiyet konusu ilk kez bu kadar derinlemesine ele alınıyor². Bu konuda tarafların pozisyonlarını ortaya koyan ayrı dokümanların yerine bu kez tek bir metin oluşturulmaya çalışılması bile başlı başına başarı olarak nitelendiriliyor. "Her şey üzerinde anlaşma sağlanmadıkça hiçbir şey üzerinde anlaşılabilir sayılmaz" mantığı temelinde yürütülen görüşmelerde, bu dört konuda sağlanan yakınlaşmalara rağmen açık konular bulunuyor. Örneğin; Türk tarafının siyasi eşitliği için olmazsa olmaz olarak gördüğü dönüşümlü başkanlık konusu henüz uzlaşamayan konular arasında. Toprak düzenlemeleri ile güvenlik ve garantiler başlıkları ise özellikle müzakerelerin son safhasına bırakıldı. Harita ve yüzdellikler konularının içerdiği hassasiyet nedeniyle olası sızıntı ve spekülasyonların önüne geçilmesi için bunların son aşamada birkaç hafta sürecek kapalı görüşmelerde ele alınması planlanıyor. Liderler, 17 Haziran 2016 itibarıyla yoğun görüşmelere geçerek haftada iki kez bir araya gelmeye başladılar. Görüşmelerde yukarıda belirtilen dört başlıktaki yakınlaşmaların daha ileri seviyeye taşınması hedefleniyor.

Her iki taraf için de masadaki en zorlu konu olarak görülen güvenlik ve garantiler başlığının ise garantör ülkeler Türkiye, Yunanistan ve İngiltere'nin de katılımıyla beşli formatta düzenlenecek bir konferansta görüşülmesi planlanıyor. Konu, Garanti ve İttifak Antlaşmaları ile ortaya koyulan güvenlik mimarisinin geleceğini ilgilendiriyor. Garantiler sisteminin çağdışı olduğunu savunan Rum tarafı, AB üyesi bir ülkede garantilere ihtiyaç bulunmadığını; AB üyeliğinin gerekli güvenceleri sağladığını savunuyor. Kıbrıslı Türkler ise 1960'larda yaşanan katliamlar halen hatırlardayken güvencelerini Türkiye'de görüyor ve Türkiye'nin garantör ülke statüsünün sürmesini istiyor. İki tarafın birbirine zıt görüşlerine rağmen Akıncı'ya göre, her iki tarafın tehdit algılarını ve güvenlik gereksinimlerini dengeleyen bir formül bulunması mümkün³.

Uluslararası Diplomasinin İlgili Odağı

Kıbrıs görüşmelerinde yakalanan ivme ve çözüm yönünde oluşan umut verici ortam, uluslararası camianın da dikkatinden kaçmadı. ABD, İngiltere ve Almanya başta olmak üzere çok sayıda ülkenin dışişleri bakanları ve AB'nin en üst düzey yetkilileri, Ada'nın her iki tarafından yetkililerle temasta bulunmak üzere Kıbrıs'a akın etti. En önemli üç AB kurumunun başkanları; Donald Tusk, Jean-Claude Juncker ve Martin Schulz, Ada'yı ziyaret ederek, AB'nin destek mesajını güçlü şekilde taraflara iletiler. ABD Dışişleri

² "22 Mayıs'tan Sonra Yeni Toplantı Formatı Öneriyoruz", KKTC Cumhurbaşkanlığı, 14.05.2016. <http://www.kktcb.org/content02.aspx?id=3&sayfa=107&content=5270&select=> Erişim Tarihi: 14.06.2016.

³ A.g.e.

Bakanı John Kerry'den BM Genel Sekreteri Ban Ki-moon'a, Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu'ndan Avrupa Komisyonu Başkanı Jean-Claude Juncker'e kadar çok sayıda siyasetçi, Kıbrıs'ta çözümün ulaşılabilir olduğu konusunda hemfikir. 21 Ocak 2016 tarihinde Davos'ta Dünya Ekonomik Forumu'nda düzenlenen özel oturumda küresel iş dünyası temsilcileri ve dünya siyasi elitine hitap eden Akıncı-Anastasiadis ikilisi, Kıbrıs'ta çözüme dair umut ve beklentilerini aktardılar.

On yıllarca süredir ayrı yaşayan iki toplum arasındaki güven uçurumunun giderilmesi ve iki toplum arasındaki iletişimin artırılması için güven artırıcı önlemler, müzakere süreci kadar önem taşıyor. Müzakere sürecine paralel olarak güven artırıcı önlemler konusunda da önemli gelişmeler sağlandı. Tarafların görüşmelere başladıkları gün Anastasiadis, mayınların koordinatlarını içeren bir haritayı Akıncı'ya sunmuş, Akıncı da GKRY'den KKTC'ye geçişlerde geçiş formu zorunluluğunu kaldırmıştı. Liderler 28 Mayıs 2015 tarihinde, Aplaç ve Derinya'da iki sınır geçiş noktasının açılması, elektrik bağlantılarının bileştirilmesi, radyo frekanslarındaki çakışmaların önlenmesi ve cep telefonlarının her iki tarafta da dolaşımının sağlanmasını öngören bir dizi güven artırıcı önlem kabul edilmişti. Bunlardan bir kısmı uygulama aşamasında, Derinya ve Aplaç geçiş noktalarının açılmasında ise son aşamaya geçildi. Cep telefonları konusu ise Rum tarafındaki yasaların Türk GSM operatörleriyle işbirliğini yasaklaması nedeniyle henüz hayata geçirilebilmiş değil. Bunların yanında, Eğitim Teknik Komitesi, Cinsiyet Eşitliği Komitesi ve AB müktesebatının askıda olduğu KKTC'yi çözüm sonrasında AB müktesebatını uygulamaya hazırlamak üzere iki toplumlu *ad hoc* bir AB Hazırlık Komitesi kuruldu. KKTC Cumhurbaşkanı Akıncı, Kayıp Şahıslar Komitesi'nin askeri bölgede bulunan 30 noktada kazı yapabilmesinin önünü açarken, Rum lider Anastasiadis de Şubat 2016'da Türkçe'nin AB resmi dilleri arasına girmesi için AB Konseyi Dönem Başkanlığını yürüten Hollanda ve AP nezdinde girişimde bulundu. Bunun yanında Avrupa Komisyonu Başkanı Juncker'in ziyareti sırasında, Ada'daki iki toplumun ortak kültürel mirası olan ancak Rum tarafının tek taraflı tescil girişimlerinde bulunması nedeniyle bir gerginlik unsuru haline gelen hellim peynirinin AB tarafından Hellim/Halloumi adıyla tescili için geçici uzlaşının sağlanması da sembolik öneme sahip.

Rum Tarafı Parlamento Seçimleri ve Davet Krizi

22 Mayıs 2016 tarihinde, Rum tarafında oldukça düşük bir katılım düzeyiyle (yüzde 66,7 oranında) gerçekleşen parlamento seçimleri, olası bir referandumda Güney'in nasıl hareket edebileceği yönünde önemli ipuçları barındırıyor. Her ne kadar seçim sonuçlarında GKRY'de 2012 yılında patlak veren finansal krizin etkilerinin de belirleyici olduğu söylene de çözüme destek veren partilerin 2011 yılı seçimlerine kıyasla oy kaybetmeleri iyiye işaret değil. Anastasiadis'in partisi merkez sağ görüşlü Demokratik Seferberlik Partisi (DİSİ) 2011 seçimlerine kıyasla 3,7 puanlık bir düşüşle oyların yüzde

30,7'sini alırken sol görüşlü Emekçi Halkın Demokrasi Partisi (AKEL), yaklaşık 7 puanlık bir düşüşle yüzde 25,7'sini aldı⁴.

Bunun yanında, Yunanistan'daki faşist Altın Şafak Partisi'nin Güney Kıbrıs'taki uzantısı olarak görülen ve 2011 seçimlerinde barajın altında kalan Türk düşmanı Milli Halk Cephesi (ELAM) ise bu yılki seçimlerde yüzde 3,6'lık barajı geçerek ilk kez parlamentoda yer almaya hak kazandı. Çözüm karşıtı sol görüşlü Vatandaşlar İttifakı ile sağ görüşlü Dayanışma Hareketi partilerinin de oy oranlarını büyük ölçüde artırmış olması endişe verici. Bundan daha endişe verici olan ise Güney Kıbrıs halkının neredeyse üçte birinden fazlasının seçimlere katılmamış olması... Rum tarafı seçim sonuçları ve düşük katılım düzeyi, ana akım partilerin politikalarından duyulan hoşnutsuzluğun ve halkın parlamento seçimlerine yeterince önem vermediği şeklinde yorumlanabilir. GKRY parlamento seçimleri, bu yönden Avrupa'nın diğer yerlerinde etkili olan seçim trendlerini yansıtıyor. GKRY'de halkın finansal krizin faturasını önce mali yardım istemeyi geciktirme taktikleri başarısızlıkla sonuçlanan Christofias'ın partisi AKEL'e sonra da zorlu kemer sıkma önlemleri uygulamak zorunda kalan Anastasiadis'in partisi DİSİ'ye kestiği görülüyor.

GKRY'de yeni parlamento aritmetiğinin Kıbrıs müzakerelerinde büyük bir etki yaratması beklenmiyor. Yeniden birleşme müzakerelerinde Rum tarafında tüm yetki ve sorumluluk Anastasiadis'e ait. Ancak seçim sonuçlarını, olası çözüm planı referandumu için bir gösterge olarak alırsak, Rum tarafında yeniden birleşme için "evet" oyu kullanması muhtemel olan kesimin oranının yüzde 56 civarında olabileceğini söyleyebiliriz. Buradan hareketle şu an görüşüldüğü şekliyle -yani siyasi eşitliğe dayalı iki toplumlu iki bölgeyi bir federasyon temelindeki BM parametreleri doğrultusunda- çözüme karşı olan yüzde 40 dolayında bir ret cephesinden söz edilebilir. Parlamento giren sekiz partiden yalnızca ikisinin yeniden birleşmeyi destekleyen partilerin oluşturduğu yeni parlamento aritmetiğinin 2018'de yapılacak liderlik seçimleri öncesinde Anastasiadis'in işini kolaylaştırmayacağı kesin.

Seçimlerin hemen ertesinde müzakere sürecinde kısa süreli de olsa bir gerginlik yaşanması bu yönden oldukça manidar oldu. KKTC Cumhurbaşkanı Akıncı'nın 23 Mayıs 2016 tarihinde İstanbul'da gerçekleşen BM İnsani Zirvesi'nin marjında Türkiye tarafından düzenlenen resepsiyona katılmak ve BM Genel Sekreteri Ban Ki-moon ile görüşmek üzere İstanbul'a gelmesi üzerine, Zirve için İstanbul'da bulunan GKRY lideri Anastasiadis tepki göstererek ziyaretini yarıda kesti ve 27 Mayıs 2016 tarihinde yapılması planlanan liderler görüşmesine gelmeyeceğini açıkladı. Kriz, ABD Başkan Yardımcısı Joe Biden'ın ve BM Genel Sekreteri Ban'ın araya girmesiyle aşıldı. Buna karşılık, Anastasiadis'in gösterdiği aşırı tepki ve müzakere masasından taktiksel nedenlerle kısa süreli de olsa kalkması, ılımlı bir lider imajı çizmesine karşılık seçim sonuçlarının ortaya çıkardığı tablodan ister istemez etkilendiğini gösterdi.

⁴ GKRY parlamento seçimlerinin sonuçları için bkz.

http://www.ekloges.gov.cy/English/PARLIAMENTARY_ELECTIONS_2016/Islandwide

Kıbrıs'ta tarafların anlaşmaya varması için zaman daralıyor. BM Genel Sekreterliği boyunca Kıbrıs'taki çözüm çabalarına güçlü destek veren Ban Ki-moon'un görev süresinin bu yılın sonunda; ABD Başkanı Obama'nın görev süresinin ise Ocak 2017'de dolacak olması, Kıbrıs'ta çözümün 2016 sonuna kadar sağlanması yönünde baskıyı artırıyor. Müzakerelerin 2017 yılına sarkması halinde Şubat 2018'de Rum tarafında gerçekleşmesi beklenen liderlik seçimleri öncesi propaganda sürecinin görüşmeleri etkilemesi ve Anastasiadis üzerinde baskı oluşturarak, Anastasiadis'in zorlu konularda taviz vermesini zorlaştırması oldukça muhtemel. Bu nedenle 2016 sonunun anlaşmaya varılması için doğal bir son tarih olarak görüldüğü söylenebilir. 2016 sonu ya da en geç 2017'nin ilk aylarında çözüme varılmazsa Kıbrıs'taki mevcut fırsat penceresi kapanabilir. Çözümün şartlarının müzakere edilmesi, oldukça zorlu bir sürecin yalnızca başlangıcını oluşturuyor. Her iki tarafın halklarının çözüme hazırlanması ve çözüm planının eşzamanlı referandumlarda halkların onayına sunulması gerekecek. Bu haliyle önümüzdeki altı ayın çözüm için kritik öneme sahip olduğu görülüyor.